

SVENSKA LANDSMÅL OCH SVENSKT FOLKLIV

Tidskrift för talspråksforskning,
folkloristik och kulturhistoria

2023

Årgång 146

Utgiven av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur
i samarbete med Institutet för språk och folkminnen och
Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar vid Lunds universitet

SWEDISH DIALECTS AND FOLK TRADITIONS

Journal of dialectology, sociolinguistics,
folklore research and cultural history

Founded in 1878 by J. A. Lundell

Published by

THE ROYAL GUSTAVUS ADOLPHUS ACADEMY FOR SWEDISH FOLK CULTURE,
UPPSALA

in collaboration with

THE INSTITUTE FOR LANGUAGE AND FOLKLORE and THE FOLKLIFE ARCHIVES
WITH THE SCANIA MUSIC COLLECTIONS AT LUND UNIVERSITY

Principal editor:

MATHIAS STRANDBERG

Editors:

KARIN GUSTAVSSON, ERIK M. PETZELL and LENA WENNER

Editorial board:

*Rogier Blokland, Lars-Erik Edlund, Charlotte Hagström, David Karlander,
Susanna Karlsson, Bengt af Klintberg, Ida Larsson, Caroline Sandström,
Susanne Nylund Skog, Camilla Wide, Susanne Österlund-Pötzsch*

2023

Volume 146

Distributed by Eddy.se

SVENSKA LANDSMÅL OCH SVENSKT FOLKLIV

Tidskrift för talspråksforskning, folkloristik
och kulturhistoria

Grundad 1878 av J. A. Lundell

Utgiven av

KUNGL. GUSTAV ADOLFS AKADEMIEN FÖR SVENSK FOLKKULTUR, UPPSALA

i samarbete med

INSTITUTET FÖR SPRÅK OCH FOLKMINNEN OCH FOLKLIVSARKIVET MED
SKÅNES MUSIKSAMLINGAR VID LUNDS UNIVERSITET

Huvudredaktör:

MATHIAS STRANDBERG

Redaktörer:

KARIN GUSTAVSSON, ERIK M. PETZELL och LENA WENNER

Redaktionsråd:

*Rogier Blokland, Lars-Erik Edlund, Charlotte Hagström, David Karlander,
Susanna Karlsson, Bengt af Klintberg, Ida Larsson, Caroline Sandström,
Susanne Nylund Skog, Camilla Wide, Susanne Österlund-Pötzsch*

2023

Årgång 146

Distribueras av Eddy.se

Årgång 146. H. 349 från början

Samtliga forskningsartiklar som publiceras i tidskriften har genomgått anonymiserad kollegial granskning av minst två granskare. – All research articles published in this journal have undergone double-blind peer review by at least two referees.

I citat efter äldre källor kan stötande språkbruk förekomma. – Quotations from older sources may contain offensive language.

© Författarna

Sättning och omslag: Mathias Strandberg

Distribution av den tryckta upplagan:

eddy.se ab

e-post: order@bokorder.se

Box 1310, 621 24 Visby. Telefon 0498-25 39 00

<http://kgaa.bokorder.se>

Tidskriftens webbplats: <https://publicera.kb.se/svlm/>

Tidskriftens e-postadress: svlm@gustavadolfsakademien.se

ISSN: 0347-1837 (Print)

ISSN: 2004-9242 (Online)

Innehåll

HANS-OLAV ENGER, Verdifullt om verbkongruens. Anmeldelse av Adam Horn af Åminnes doktoravhandling	7
BLANKA HENRIKSSON, »Man är liksom alltid mittemellan på något sätt». Gränsöverskridningar i ett intervjumaterial om migration från Finland till Sverige	23
BENGT AF KLINTBERG, Högtidsstunder i Ulvaboda. Om Ivar Andersson och hans berättarkonst	47
ISAK LIDSTRÖM, Baseboll för anarkister. Om brännbollens etablering i Sverige vid sekelskiftet 1900	73
SARAH WIKNER, SAARA HAAPAMÄKI och VIVECA RABB, Variation mellan kort- och långstavighet i finlandssvenskt talspråk	93
LARS-ERIK EDLUND, ERIK MAGNUSSON PETZELL, CAROLINE SANDSTRÖM, MATHIAS STRANDBERG och LENA WENNER, Litteraturkrönika 2023	121

Meddelanden och aktstycken

OLLE KEJONEN, Tre samiska lånord i meänkieli	137
CAROLINE SANDSTRÖM, Meddelande angående <i>Ordbok över Finlands svenska folkmål</i>	143
Per Larssons »Öfversikt af Färsmålen». Utgiven och kommenterad av Mathias Strandberg.	144

Minnesord

Gösta Arvastson 1943–2023. Minnesord av Anders Gustavsson	159
Nils-Arvid Bringéus 1926–2023. Minnesord av Birgitta Svensson.	165
Gunnar Nyström 1939–2021. Minnesord av Yair Sapir	169

Litteratur

Katarina Ek-Nilsson et al., <i>Min mormor. Kvinnoliv i en annan tid</i> . Rec. av Eva Helen Ulvros	173
Terry Gunnel (red.), <i>Grimm ripples: The Legacy of the Grimms' Deutsche Sagen in Northern Europe</i> . Rec. av Alf Arvidsson	179

Verdifullt om verbkongruens

Anmeldelse av Adam Horn af Åminnes doktoravhandling:
Från person till person. Avvecklingen av nordisk personkongruens ur ett diakront perspektiv

Av Hans-Olav Enger

Abstract

In his excellent thesis from 2022, Adam Horn af Åminne discusses the reduction and loss of agreement for person and number in North Germanic in general, and in South-West Swedish dialects in particular. In this paper, I adhere to the tradition of doctoral thesis defences in Scandinavia, which is both to summarise the work and to question some of the conclusions. The thesis presents a valuable survey of the process of gradual reduction and ultimate loss. It incorporates insights from typological linguistics and it tracks the final stages in South-West Swedish dialects of the 19th and 20th centuries in detail. The fact that this kind of agreement remained for so long has received too little attention up until now, so the thesis is a welcome contribution. The reduction process is also studied in particular individuals; the author uses the old dialectological data in a new way. He shows differences between dialect areas, and that the newer patterns tend to turn up first in areas that are more 'central'. Where we have traditionally seen a dialect levelling in Sweden, the author sees a language shift. Arguments are presented for seeing the process as simplification. On this point, however, I am somewhat sceptical. While the final outcome may look like simplification, many intermediate stages do not, making it difficult to believe that simplification is the motivation for the process.

Keywords: North Germanic, Swedish, person, number, verbal agreement, morphology, dialectology, diachrony, hybrid paradigms, simplification.

Hans-Olav Enger, professor i nordisk språkvetenskap, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo. – Professor of Scandinavian linguistics at the Department of Linguistics and Scandinavian Studies, University of Oslo. h.o.enger@iln.uio.no

Enger, Hans-Olav, 2024: Verdifullt om verbkongruens. Anmeldelse av Adam Horn af Åminnes doktoravhandling: *Från person till person. Avvecklingen av nordisk personkongruens ur ett diakront perspektiv*. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 2023 (146), s. 7–22. – Enger, Hans-Olav, 2024: A valuable study of verb agreement: A review of Adam Horn af Åminne's doctoral thesis: *Från person till person. Avvecklingen av nordisk personkongruens ur ett diakront perspektiv*. In: *Swedish Dialects and Folk Traditions* 2023 (146), p. 7–22. – DOI: <https://doi.org/10.69824/sv1m.146.25702>

Denna artikel publiceras under villkoren i Creative Commons-licensen CC BY 4.0, som tillåter användning, spridning och reproduktion i vilket medium som helst, förutsatt att originalverket är korrekt citerat. – This article is published under the conditions given in the Creative Commons license CC BY 4.0, which allow use, distribution and reproduction in any medium, provided that the original work is cited correctly.

Recension av doktorsavhandling/publicerad opposition. Denna artikel har ej genomgått sakkunniggranskning. – Review of doctoral thesis/published public examination. This article has not undergone peer review.

© 2024 författaren. – © 2024 the author.

1. Innledning

12. mars 2022 disputerte Adam Horn af Åminne (heretter AH) ved Uppsala universitet på avhandlinga *Från person till person. Avvecklingen av nordisk personkongruens ur ett diakront typologiskt perspektiv*. Denne anmelderen var «fakultetsopponent», og det var en glede. Anmeldelsen bygger på opposisjonsinnlegget. Opponenten har en tendens til nettopp å opponere, så en bokomtalen som denne kan fort komme til å si for lite om alt som er godt, og for mye om det som kan diskuteres. Dessuten har det ikke vært mulig å ta hensyn til alt som ble sagt i det stimulerende ordskiftet i mars 2022. Hovedbudskapet mitt vil AH uansett neppe gå imot, for det er at *Från person till person* er ei fin-fin avhandling og herved varmt anbefalt.¹

Resten av denne omtalen er bygd opp slik at avsnitt 2 er et langt referat, disponert etter kapitlene i boka. Avsnitt 3 tar opp noen punkter til diskusjon, mens avsnitt 4 gir et «sammanfattande omdöme», i tråd med det som var instruksen fra Uppsala universitet.

2. Referat

Avhandlinga er en monografi på nærmere 300 sider, medregnet stort og smått, så dette referatet må bli selektivt. Med doktorandens egne ord (s. 20) tar avhandlinga opp

utvecklingen av verbal personkongruens i nordiska språk och traditionella dialekter. Mer specifikt [...] den plurala personkongruensen [...]. Min avsikt är [...] att i detalj beskriva personkongruensens avveckling [...] och att [...] generalisera förändringsprocessen typologiskt i den mån som är möjlig.

Det er tale om ei utvikling av den verbale personkongruensen fra et steg der det er tre ulike former i flertall (1 pl. *kastum*, 2 pl. *kasten*, 3 pl. *kasta*) til ei form som er felles for entall og flertall, altså til det AH (liksom Lindberg 1998) kaller «enhetsbøjning» (*kastar*). Det var nemlig bare i flertall det var personkongruens i nyere skandinavisk (i færøysk er det derimot bare i entall). I svensk tidlig på 1900-tallet finner vi at språkgeografien i noen grad speiler språkhistoria; det er tre ulike flertallsformer i presens indikativ i det AH kaller det «södra *um*-området», tablå 29, s. 153, mens «standardsvenska» har enhetsbøyning.

Mange forskningsspørsmål blir stilt opp på s. 20–21; her er noen sentrale.

- Når opptil seks former blir til én, hvilken er det da som står igjen – og hvorfor akkurat den? I hva for rekkefølge skjer endringene?

¹ Takk til Adam Horn af Åminne og redaksjonen i *Svenska landsmål* for nyttige kommentarer til en tidligere versjon.

- Hva predikerer litteraturen, generelt? Hva skjer faktisk i nordisk generelt – og i sørvestsvensk især?
- Hvordan kan individuell variasjon – om kongruensen ikke er stabil – belyse avviklinga?
- Fins det noen mønstre for hvilke former som slutter å brukes tidligere eller seinere? Er det noen særskilte språklige faktorer eller grammatiske kontekster som påvirker?

AH prøver å få «ett helhetsgrepp om avvecklingen av morfologisk kodad personkongruens [...] utifrån ett jämförande nordiskt perspektiv. Därigenom knyts studien till discipliner som nordisk språkhistoria och dialektologi». Avhandlinga tar opp kongruens – og dermed morfologi og syntaks – språkhistorie, dialektologi og sosiolingvistik. AH vil belyse et fenomen som han sier ikke tidligere har vært gjenstand for grundigere undersøkelser, og han vil «inte bara utnyttja strukturella teorier utan [...] också ha ett sociohistoriskt perspektiv på förändringsprocessen» s. 25 (se 2.6 nedafor).

Kap. 2: Et allmenningvistisk perspektiv

Person kommer ofte til uttrykk sammen med numerus. Faktisk er personkongruens svært utbredt i verdens språk, sier AH (s. 34), og skam å si var det helt nytt for meg – også profesjonelle språkforskere kan komme i skade for å ta sitt eget språk som det normale. Basert på den typologiske litteraturen tenker AH (s. 66) seg tre faktorer som er relevante for hva for former som holder seg lengst, nemlig «ändelsens [heller formens] frekvens i faktisk språkbruk, den andra är dess tydlighet vad gäller grammatisk kodning och den tredje är dess prediktivitet [altså hvor mye forma forteller om resten av paradigmet] i förhållande till andra relevanta former inom paradigmet».

Av grammatiske faktorer som kan innvirke på kongruensreduksjonen ellers, vil han ta hensyn til tempus, modus og numerus ved det finitte verbet, ved subjektet form, plassering og type, der «type» skal forstås som formelle eller semantiske egenskaper hos subjektet. Dessuten mener AH underfaktorene personlige pronomen, koordinerte subjekter, formelle subjekter og om subjektet er et «semantisk inkongruent substantiv» kan være relevante. Ved «semantisk inkongruent substantiv» forstår AH (s. 63) «att det formellt är singular, men har en plural innebörd. [Fotnote utelatt.] Exempel på sådana ord är *folk, ett par, regeringen*». En bedre term hadde nok vært *kollektive substantiver*, for ord som *et par* eller *regjeringa* har ikke flertallsbetydning på samme vis som for eksempel *doktorander* eller *guttene*. Dette er likevel bare en detalj. Sjøl om hele avhandlinga er inspirert av typologisk litteratur, er kap. 2 det tydeligst typologiske.

Kap. 3: Personkongruens i nordisk

Her gir AH «en övergripande litteraturstudie av den verbala personkongruensen i de nordiska språken med fokus på de plurala formerna i indikativ och imperativ.» Han spør i hvilken grad allmennlingvistiske antagelser stemmer overens med den faktiske ut- og avviklinga av personkongruens i nordisk. *Från person till person* er en god tittel på denne avhandlingen, lagom kryptisk og samtidig relevant, men en alternativ tittel kunne nok vært *Från person till numerus*, både fordi det er den veggen utviklinga går, og fordi avhandlingen inneholder så mye stoff om numerus. Person og numerus henger jo tett sammen, men likevel kan dette forstyrre lesinga litt. For eksempel er det i Tablå 17 (s. 81), som har teksten «Indikativ och imperativ personböjning i tidig nynorska», bare informasjon om bøyning for numerus. Når kapittel 3 heter «Personkongruens i de nordiska språken», var det overraskende å komme til et avsnitt kalt «Nusvenska» (3.7.3). Avsnittet inneholder da heller ikke noe om personbøyning; det handler om numerus. Kort sagt er veldig mye informasjon om numerus tatt med i kapittel 3. Gitt overskrifta på kapittelet virker dette litt skeivt. Det er likevel bare overskrifta jeg er ute etter å kritisere, ikke det valget AH gjør. Kapittel 3 er et vell av informasjon; det viser et imponerende overblikk over litteraturen, og vil være til nytte for framtidig forskning.

Kap. 4: «Materialdiskusjon»

Dette kapittelet er akkurat det tittelen sier, og det er nokså kort. AH bygger blant annet på eldre dialektologiske beskrivelser, og det er rimelig at han vil drøfte dem – og han er godt klar over hvilke svakheter de kan være beheftet med. Iblant kan han nok bli vel streng mot forgjengerne, men det vender vi tilbake til i diskusjonen (3.6 nedafor).

Kap. 5: «Plural personkongruens i Sydvästsverige»

Dette kapittelet er mer dialektologisk. AH gransker den plurale personkongruensen i de tradisjonelle dialektene i de fem landskapene Västergötland, Småland, Halland, Skåne og Blekinge, som han mener utgjør et område, trass i en viss heterogenitet. For meg var den språklige konservatismen i området langt inn på 1900-tallet direkte forbløffende – blant annet ved at det oppviste person- og numeruskongruens så lenge.

AH finner fire hovedtyper av person- og numeruskongruens innafor området på tidlig 1900-tall. Han viser hvordan den historiske utviklinga sannsynligvis har ført fram hit. De fire hovedtypene er geografisk sånn fordelt at de mer konservative er omsluttet av de mer innovative, og AH mener personbøyninga over tid har blitt forenklet og trengt tilbake. Han sier også at imperativbøyninga var mer konservativ og i bruk på et større område (s. 168). Tabell 1 viser de fire hovedtypene med AHs betegnelser på dem.

Tabell 1. Fire hovedtyper av flertallsbøying.

	<i>Um</i> -bøying	<i>E</i> -bøying	Skånsk bøying	<i>A</i> -bøying
	1 ≠ 2 ≠ 3	1 = 2 ≠ 3	1 = 3 ≠ 2	1 = 2 = 3
1 pl.	-um	-e(n)	-a	-a
2. pl.	-e(n)	-e(n)	-en	-a
3. pl.	-a	-a	-a	-a

Kap. 6: «Två fallstudier i sydvästsvensk plural personkongruens»

Kapittel 6 er nærmere individnivået, og nærmere den konkrete endringa da den faktisk skjedde. Her gransker AH informanter født mellom 1862 og 1923 på den ene sida fra Mark og Kind (sør i Västergötland), på den andre sida fra Östra Göinge (i Skåne). Det er tale om i sum 41 informanter, og vel er dataene samlet inn for lengst, men det må ha vært et betydelig arbeid å behandle dem. Dette kapittelet er altså mer sosiolingvistisk anlagt, og svært interessant. Det viser hvordan moderniteten kommer til Sørvest-Sverige. Noe av det morsomste jeg har sett i ei avhandling i nordisk språkvitenskap, er hvordan AH (s. 171–172) klarer å påvise en korrelasjon mellom utbredelsen av mer «moderne» bøyingsparadigmer på 1920-tallet og utbredelsen av personbiler på samme tid!

AH finner betydelig individuell variasjon, men ingen av informantene har helt skiftet til «enhetsbøying». Det er «vanligt för en informant att växla mellan former som *vi fick* (singular) och *vi finge* (plural), medan det inte förekommer att hen också växlar mellan t.ex. *vi finge* (*ela*-böjning) och *vi fingem* (*um*-böjning)» (s. 188).

At informanter kan veksle mellom en dialektal hovedtype og en «standardsvensk» enhetsbøying, men aldri mellom to ulike dialektale hovedtyper, er et viktig poeng. AH mener dette tyder på at horisontalt og vertikalt motivert endring fungerer ulikt, og ikke bare mener han at den førstnevnte er interindividuell og den sistnevnte intraindividuell, men også at den «vertikala processen är kopplad till ett större språkbyte» 1850–1950 (s. 234).

Språkbyte er et sterkt ord, men den diskusjonen skal ikke tas her. Kort fortalt ser det uansett ut til at ei gradvis avvikling av personkongruens går over til å bli abrupt rundt 1900. AH ser dette som et resultat av økt vertikal påvirkning. Mark og Kind synes å ligge en generasjon foran Östra Göinge. Undersøkelsen støtter relevansen av flere faktorer som ble nevnt i kapittel 2 og 3. For eksempel gir den støtte til at skilnaden mellom «rak» og «inverterad» «ordføljd» er relevant. Dette er altså mønstrene SVX og XSV (som nok er bedre termer, blant annet fordi dette ikke handler om ordstilling, men om leddstilling, men AH er i tråd med svensk praksis her). Fascinerende nok viser de generelle mønstrene seg også i studiene av individer.

Kap. 7: «Diskussion»

AH finner at det nesten alltid er 3. person som står igjen til slutt, og nesten alltid entall. Han foreslår at disse bør ses som ukodede – eller underspesifiserte (s. 253). Dette vender vi tilbake til i diskusjonen nedafor.

3. Noen punkter til diskusjon

Forhåpentligvis har det foregående referatet gitt en idé om avhandlinga, som er innholdsrik, mangslungen og svært god. Imidlertid fins det ikke perfekte arbeider i vitenskapen. Om det ikke er rom for kritikk og uenighet, går ikke forskningen framover. Nedafor tar jeg bare opp ting som interesserer meg, og lar mye annet viktig ligge.

3.1. Forholdet til numerus, modus og tempus

Avhandlinga handler ikke bare om personkongruens, men som nevnt også mye om numeruskongruens. Personkongruens ender før numeruskongruens gjør (s. 121); «*a*-bøjning» er et steg på vegen mellom personbøyning og «enhetsbøjning». Utviklinga kan sies å gå fra *vi vetom* via *vi veta* til *vi vet*. En annen observasjon er at konjunktiven holder seg bedre enn personkongruens (s. 184).

Forholdet til tempus er interessant. På s. 124 leser vi at flertallsformer er bedre bevart i presens enn i preteritum i et nordligere område som omfatter Norge, Dalarna og Estland, mens det i et sørlig område som blant annet dekker deler av Närke og sannsynligvis tidligere Uppland, ser ut til å være omvendt. Oversynet er svært instruktivt. Fakta er likevel merkelige – tempus «burde» a priori bidratt på samme måte over hele dialektområdet? AH tenker seg at en bidragende faktor kan være «apokopen, som förekommer i olika omfattning i norr men inte i söder, varför de starka verben kan bevara en mer distinkt morfologi i preteritum.» Denne forklaringa virker mindre overbevisende, fordi områdene med flertallsbøyning i Norge stort sett ikke har hatt apokope. Etter mitt syn er den «sørlige» utviklinga også mer uventet enn den nordlige, så det er den sørlige som krever ei spesialforklaring.

Denne innvendinga viser likevel også to av de gode sidene ved avhandlinga, nemlig at resonnementet er eksplisitt, og at AH har så god oversikt over fenomenet og litteraturen også på den norske sida av grensa. Barnes et al. (2000 s. 90) mente at det nordiske glimret ved sitt fravær i svensk nordstikk. *Från person till person* rammes virkelig ikke av denne kritikken. Tvert imot.

3.2. Forholdet til bøyingsklasser

Person- og numeruskongruensen er i regelen bedre bevart ved sterke verb enn ved svake. Dette er en vel kjent observasjon for skandinavisk, og den blir

ytterligere styrket av AH. Det er godt når vi får underbygd enda bedre det vi mente at vi visste. En uheldig detalj er likevel denne forklaringa (s. 124):

Orsaken tycks vara rent fonologisk, då de svaga verbens stamstruktur oftare orsakar reduktioner eller bortfall hos ändelser. Det kan t.ex. bero på vokalkrockar, som i kontrasten mellan äldre standardsvenska *gåvo* (stark pluralform) och *kastade* (svag enhetsform [...]), där preteritumändelsen i den senare förhindrar tillägget av en liknande numerusändelse som i den förra.

Jamføringa av *gåvo* og *kastade* er uheldig, for i *kastade* er det allerede innført «enhetsbøjning». Med andre ord viser *kastade* at svake verb ble utsatt for endring først, og kan derfor ikke brukes til å forklare hvorfor svake verb ble utsatt for endring først. Etter mitt syn fins det ikke fonologiske argumenter for at kongruensen skulle holde seg bedre i *sjungo* enn i *byggbo*, *gladdo*, for eksempel. Med andre ord spiller bøyingsklasse en rolle for avvikling av kongruensen, en rolle som ikke kan reduseres til rein fonologi.

Dersom morfologien var til for syntaksens skyld, slik mange – men definitivt ikke AH – gjerne tenker seg, burde ikke «rein morfologi» i form av bøyingsklasser innvirke på kongruensmorfologien, som er syntaktisk relevant. Altså kan man se denne diakrone utviklinga som støtte for å vektlegge «rein morfologi» (i tråd med forskere som Aronoff 1994 og Maiden 2018). Noen ganger vil også faktoren bøyingsklasse samvirke med andre faktorer. På s. 227 handler det om syntaks og om SVX vs. XVS, og AH sier at

Fenomenet är tydligt i exempel 79 nedan, där verben *jingen* och *frösen* 'frös' vid rak ordföljd kontrasterar sina ändelser mot det omvända *flaudde* 'flådde'.

- (79) a. Å ... vi jingen där å- å frösen da. [...]
b. Sin ... flaudde vi hånom. [...]

Leddstillinga kan utvilsomt spille en rolle for at 79a har bevart flertallsendelse, 79b ikke, men også skilnaden i bøyingsklasse kan ha spilt en rolle; verba i 79a er sterke, verbet i 79b ikke (lenger). Det er en styrke ved AHs avhandling at den er så eksplisitt at leseren kan gjøre seg sine egne refleksjoner.

3.3. Underspesifikasjon, særdrag, markerthet

Når utviklinga skal forklares, finner AH ikke mye hjelp i de tre faktorene frekvens, prediktivitet, entydighet fra kap. 2. Han velger å satse mer på underspesifikasjon (markerthet/særdrag), og argumenterer som nevnt for at 3. person er uspesifisert for person, singular er uspesifisert for numerus, og at det er derfor 3. sg. holder seg best. Det er litt rart at ikke tilnærminga i form av underspesifikasjon ble antydnet litt mer utførlig i kap. 2. AH ender opp på s. 247 med å hevde at

Faktorn frekvens kan möjligen ha påverkat att 1 person tenderar att förändras först och att formerna i 3 person tenderar att vara de som kvarstår, men mer sannolikt är väl att de utvecklingarna har påverkats av strukturella faktorer. Som jag visade ovan kvarstår former i 3 person sannolikt i första hand som följd av att de är okodade för kategorin person, som man i avvecklingsprocessen vill underspecificera.

For meg er det ikke klart hvorfor det skulle være mer sannsynlig at det er de strukturelle faktorene som har avgjort. Begge typer faktorer kan ha spilt en rolle. Dessuten leverer AH – etter mitt syn – et godt argument for betydningen av frekvens framfor særdrag. Han finner nemlig (på s. 236) en viss tendens til

att informanterna oftare använder singulara verbformer när verbet är av hjälpverbs-karaktär. I synnerhet verbformerna *va* 'var' och *ska* [...]. Min bedömning är att [...] hjälpverb tidigare förlorar sin mer distinkta person- eller numerusböjning, dels på grund av förändringsfaktorn frekvens [...], som ofta kan leda till reducerad böjning, dels på grund av hjälpverbens ofta obetonade position i satsen.

Høyfrekvente ord får sjeldnere trykk, fordi høyfrekvente ord typisk gir så lite informasjon, jamført med lavfrekvente. Ved *va*, *ska* er det, slik sitatet sier, nedbygging av kongruens på grunn av frekvens. Da dekker frekvensanalysen mer av empirien enn den analysen som bygger på underspesifikasjon. En fordel med å påkalle frekvens er også at talere kan ha intuisjoner om frekvens. Talere av svensk veit nok at for eksempel *ha* er mer frekvent enn *frekventera*. Det er mer usikkert om talere har intuisjoner som reflekterer underspesifikasjon.

3.4. Forenkling

Et klassisk spørsmål er hvorfor kongruens forsvinner, og et nesten like klassisk svar gir Otto Jespersen (1964/1922): «The clumsy repetitions known as concord have become superfluous» [!]. Hundre år etter er det fristende å si at Jespersen gjør Ernst Rolf's slager «Bättre och bättre dag för dag» til språkhistorisk teori, men Jespersen har virkelig ikke vært aleine om å anlegge et slikt teleologisk perspektiv, altså anta formålsstyrt historisk utvikling. Perspektivet er svært utbredt i litteraturen, og i AHs avhandling forekommer «förenk-» 29 ganger, «enklar-» 5. AH resonnerer likevel eksplisitt nok til at det blir mulig å være uenig, og det er veldig fint.

På s. 254 sier AH at «den röda tråden i avvecklingsprocessen är en strävan mot minskad innehållsmässig kodning». En kan lure på hva for slags «strävan» dette er; AH presiserer at «När jag hädanefter beskriver att språkbrukare har 'ignorerat', 'kompenserat för' eller 'reparerat' synkretism låter jag det vara underförstått att det givetvis handlar om en omedveten process och att det inte föreligger något aktivt val från språkbrukarnas sida» (s. 47, fotnote 19). Her er Bybees (2015) kritikk av naturlighetsteorier relevant, etter mitt syn; hun mener spørsmålet om *hvordan* endringene skjer, blir stående litt for åpent.

Et annet spørsmål er om det fins en tilsvarende «strävan» på alle områder av språket. Slikt er vanskelig å diskutere, men ingen vil vel hevde at alle språk til alle tider går i retning økt enkelhet, punktum. Dermed blir spørsmålet om denne «strävan» er begrenset til kongruens eller bøyingsmorfologi, og hvorfor. Det spørsmålet er etter mitt syn et tankekors. Et relatert problem er at bøyingsklasser står seg. Person- og numeruskongruens tjente et formål, men er blitt borte. Bøyingsklasser tjener – iallfall etter manges syn – ikke noe vettug formål, men de er mer stabile enn kongruensen i skandinavisk. Enger (2007 s. 293) formulerer tankekorset slik: »So why is apparently useful allomorphy dispensed with, while useless allomorphy is retained? If we really wish to make sense of diachronic changes, this constitutes a challenge.» Mer generelt: Åpenbart blir redundansen redusert når kongruensen blir borte. Paradoksalt nok er likevel redundans et *måste* i alle menneskelige språk, så hvorfor skulle akkurat personkongruens forsvinne?

I diskusjonen av den historiske utviklinga taler AH en del om »hybridparadigmer» (f.eks. s. 37). Det er paradigmer der kongruensen er begrenset til en viss del av paradigmet, som når det i færøysk er personkongruens i entall, men ikke i flertall. Han sier at slike paradigmer ikke er uvanlige, men at de diakront sett ofte har vist seg å være ustabile (s. 37). Dette er kanskje den eneste gangen på drøye 250 sider at jeg virkelig savner en referanse. Det er nemlig ikke helt klart for meg hva det konkret betyr å kalle hybridparadigmene ustabile. Det meste i språket er vel ustabil, om vi bare venter lenge nok. Personkongruensen i Sørvest-Sverige er jo eksempel på et hybridparadigme som varte ganske lenge, og færøysk personkongruens er heller ikke av ny dato. AH sier helt riktig på s. 46 at «Strukturella förändringar på typologisk nivå – såsom processen när personböjning avvecklas helt i ett språk där den från början har varit konsekvent kodad [...] kan [...] ta allt från hundratals till tusentals år.» Da kan en bli usikker på det empiriske innholdet i påstanden om at hybridparadigmer er ustabile. Nå kan påstanden forsvares (slik AH har påpekt overfor meg) ved å hevde at hybridparadigmer ofte justeres etter relativt kort tid. Sjøl er jeg tvilende til at den påstanden stemmer, men dette er i det minste et empirisk spørsmål.

Et beslektet problem er at hybridparadigmer kan framstå som et steg på vegen mot forenkling, ettersom for eksempel norrønt hadde personkongruens også i entall. I seg sjøl representerer de likevel ikke nødvendigvis noen forenkling – det er slett ikke uten videre klart at det er enklere å ha personbøyning bare i flertall, eller at det er enklere å bare kongruensbøye sterke verb enn å kongruensbøye absolutt alle verb. Tvert imot.

Kort sagt kan begrepet enkelhet virke vel enkelt, og det forklarer neppe alt. AH er som sagt forbilledlig eksplisitt, så han leverer argumenter en skeptiker kan bruke. Han finner for eksempel økt enkelhet i den diakrone overgangen fra *um*-bøyning til skånsk bøyning (se min tabell 1 ovafor og AHs figur 6 på hans s. 160). Rett nok er to endelser færre enn tre, så sånn sett kan en snakke om enkelhet, men dette er et vel enkelt mål på enkelhet. Det er nemlig lett å se en

logikk bakom det at de tre personene har hver sin endelse, men vanskelig å se noen logikk bakom det at 1. og 3. person deler formelt uttrykk. Kan det lages en rimelig særdragsanalyse der 1. og 3. person utgjør en naturlig klasse mot 2. person? AHs svar på s. 246 er at de to forenes av et manglende særtrekk, og det er god strukturalistisk/generativ tenking. Når en likevel kan være skeptisk til denne typen påståtte fellestrekk, er det fordi de kanskje ikke framstår som like psykologvivistisk tiltalende som de er elegante.

Et kanskje enda verre problem for særdragsanalysen er det når skånsk bøyning sprer seg på bekostning av *e*-bøyning (AH s. 210). Dette er riktignok empirisk marginalt, men en særdragsanalyse vil uten videre kunne fange inn en naturlig klasse for *e*-bøyning (1. og 2. person har det til felles at de ikke er den uspesifiserte 3. person), men som nevnt ikke for skånsk bøyning. Hvorfor er slikt forenkling? AHs svar (s. 246) er at 1. person mister et særdrag i denne overgangen (nemlig [+deltaker]). Det får være opp til leserne å vurdere om de er med på denne typen analyser.

Poenget mitt er ikke å benekte at »enhetsbøyning» virker enklere enn hovedtypene i tabell 1, men at det skal betraktelig lingvistisk skarpsindighet til for å kunne betegne hver enkelt endring på veggen fra hovedtypene til enhetsbøyning som forenkling – mer skarpsindighet enn det virker plausibelt å regne med som ubevisst «strävan» hos språkbrukerne. I en diskusjon av reduksjon av adjektivkongruens i norsk skriver Sims-Williams & Enger (2021 s. 143) at

a reduction of agreement does not necessarily entail simplification [...] This can unfold over a very long time period [...] so that the theoretical end point will be reached only after many generations of speakers have lived and died, if at all. Grammar simplification may one day be the eventual result, but it can hardly be the driving force.

Kort sagt tviler jeg på den påståtte «strävan», og enda mer på ei annen side av AHs resonnement, nemlig at det «även [har] förekommit reparation i de nordiska språken. Flera gånger [...] i «preventivt» syfte, dvs. att man lägger till fonologiskt material till en redan distinkt ändelse för att på så vis göra den ännu tydligare.» (s. 247)

Her antas altså ikke noen »strävan mot minskad innehållsmässig kodning». For meg virker dette usannsynlig. Riktignok er AH her på linje med gode forskere som Dammel & Nübling (2006) i å anta slike forklaringer, men det virker mer sannsynlig at den historiske utviklinga ikke ser over neste bakketopp, verken i evolusjonsbiologi eller i språkhistorie (f.eks. Carstairs-McCarthy 2010).

Likevel har jeg (litt inkonsekvent) sans for den sosiolingvistiske sida av AHs teleologiske resonnement. Om vi ser på personbøyning på kartet, ser det ut som «komplisert» bøyning holder seg lengst i «perifere» dialektområder. AH (s. 119) trekker fram

den i dag förhärskande uppfattningen att morfologisk förenkling främjas av tät språkkontakt inom större befolkningar som består av fler löst sammanhållna sociala nätverk – vilket ju är fallet i centralbygder [...].

AH understøtter oppfatningen med mange referanser (men ikke til den relevante Kusters 2003), men en kan likevel være usikker på om oppfatningen dominerer i dag. Den blir ofte underbygd med mer eller mindre utvalgte eksempler; den blir ikke alltid testet mot et representativt utvalg. Baechler (2017), som har testet hypotesen på alemannisk (sørvesttysk), finner ikke støtte for den, og Meinhardt et al. (2022) mener på generelt grunnlag at mye mer forskning trengs. Når det er sagt, virker AHs syn tiltalende.

AH viser ellers at «förenklingen» tar til i standardnære prestisjedialekter på 1600-tallet, men

först på 1900-talet fasades numerusböjningen slutligen ut [...]. Det ger alltså ett tidsspänn på ca 300 år när man påbjöd morfologi i skrift som inte hade någon motsvarighet i standardtalspråket [– – –] Viljan att behålla person- och/eller numeruskodade ändelser på verb har alltså uppenbarligen varit väldigt stark i samhället. Jag tror dock inte att den här strävan bör betraktas som allmän språkkonservatism utan snarare att den kräver ett vidgat perspektiv. Min förmodan är i stället att man kan räkna den till en större västerländsk föreställning om syntetisk och fusionerande morfologi som ett språkligt ideal, vilket ursprungligen härrör från en idealisering av prestigepå språken grekiska och latin. (S. 241.)

Dette «utvidede perspektivet» utelukker vel ikke egentlig forklaringa om allmenn språkkonservatisme. Det er også litt pussig om denne «større vestlige forestillinga» spilte større rolle i Sverige enn i Danmark-Norge. (Lindberg 1998 prøver å forklare skilnaden ved å vise til seinere innføring av allmenn lese- og skrivekyndighet i Sverige og implikasjonene av den skilnaden.)

3.5. Syntaktiske vinkler

Kongruens er et fascinerende og vanskelig tema. Ofte blir emnet forenklet, en sjelden gang også hos AH (s. 76):

Isländskan tillämpar alltid formell kongruens med satsens verbbestämningar (jfr Bráinsson 2007:234) och ingen hänsyn tas därför till eventuella formella subjekt eller till om subjektet är semantiskt pluralt.

Så lenge vi regner pronomen som kongruens, er det faktisk ikke klart om språk uten semantisk kongruens fins, men uansett er islandsk neppe noe godt eksempel. Ifølge Tolli Eyþórsson (personlig melding) er følgende to opsjoner

begge mulige om fotball-laget Liverpool scorer mål, og flertallsforma må regnes som semantisk kongruens:

Liverpool skorar (sg.) / skora (pl.) mark

Det er lett å tenke seg at i et eller annet idealsteg fins bare formell kongruens, og at annen kongruens så «sniker seg inn». AH nevner primært østnordiske eksempler der han kobler endelsesbortfall til «omvänd ordföljd». Fenomenet fins også i det noe mer konservative vestnordisk: «Allerede i gammalnorsk mangler samsvarsbøyninga av og til når det finite verbet kommer framfor subjektet, særlig når subjektet består av sideordna ledd [...] eller det er avstand mellom verbet og subjektet», sier Mørck (2016 s. 335). Et klassisk eksempel er *sendir Gudbrandr Petersson ok Ion Þorgautsson q.g. ok sina*. Eksempelet illustrerer det AH sier:

- «Subjektets placering är också relevant, då omvänd ordföljd tycks premiera ändelsebortfall, vilket i många fall leder till åtminstone ytligt sammanfall mellan singular och plural [...]» (S. 125.)
- «Såväl diakront som synkront finns korrelationer mellan omvänd ordföljd (placering) och förenklingar av personkodade ändelser samt mellan formella subjekt (typ) och tidigare bruk av singulara verbformer.» (S. 251.)

Om vi antar at ett medlem av paradigmet har privilegert status (enten det nå skyldes særdrag, frekvens eller noe annet), er dette ikke så urimelig. Ved SVX-leddstilling husker talerne som oftest det grammatiske subjektet, for det er nettopp ytret:

Adam har skrevet ei fin avhandling

Ved XVS-leddstilling behøver derimot talerne ennå ikke kjenne subjektet, for eksempel fordi de stadig er opptatt med å sette sammen setningen:

I morgentimene har, ifølge pålitelige kilder, dessverre 100 immigranter omkommet i Middelhavet

«Inversjon» åpner altså for større faktisk distanse i antall ord mellom verbalet og tilhørende ledd. Slik distanse er relevant for kongruens (se for eksempel Nessel et al. 2022 med henvisninger), men blir ikke drøftet i avhandlinga – men ikke engang for AH er det mulig å drøfte alle relevante faktorer.

Når det er sagt, får nok obligatorisk pronomen vel stor plass. På s. 249 går AH ut fra «att synkretism inom personböjningen är en förutsättning för införandet av obligatoriska subjektspronomen, men jag antar inget kausalt samband mellan dem».

AH påpeker med rette at i de varietetene han har gransket, skjedde synkretismen før innføringa av obligatoriske subjektspronomen (s. 249), men en kan lure på hvor lang tid i forvegen synkretismen skjedde. Ettersom kravet om subjektspronomen kommer seinere, er det iallfall ikke noen årsak til det AH skal drøfte.

I lys av denne diskusjonen er det også litt overraskende at AH trekker inn ei konstruksjonsbasert tilnærming mot slutten (s. 254f.). På den ene sida er nok dette et forslag som, slik det nå står i avhandlinga, blir trukket opp av tryllekunstnerens hatt, og altså er vanskelig å vurdere. På den andre sida er forslaget tankevekkende, og det er å håpe at AH kan arbeide videre med det.

3.6. Våre forgjengere

AH bygger på eldre dialektologer og språkhistorikere, og han drøfter hvordan de fant fram til dataene sine, og peker på diverse problemer: «För en forskare i dag kan tillvägagångssättet [...] stundtals framstå som både ovetenskapligt och direkt oetiskt, vilket sätter materialet i ett annat ljus och därför måste problematiseras» (s. 127).

Behovet for å drøfte kildene er forståelig, men kapittel 4 blir litt strengt: Vi er alle barn av vår tid, og en fare ved å dømme forgjengerne våre strengt er oppsummert i merkelappen «justificationist history», som ifølge Gregersen & Kjøppe (1985 s. 121f.)

er videnskabens utviklingsroman: De tidligste praktikanter var naive og fummelfingrede, deres efterkommere lidt smartere hvorefter vi langsomt nærmer os toppen, som selvfølgelig er NUtiden [...]. Et mindstemål af kritisk refleksion kan antyde, at nutiden også er et historisk fænomen, så når den engang er blevet fortid vil justificationisten også se på den som naiv og som en forberedelse til det neste trin [...].

En fare ved å dømme våre forgjengere for strengt er altså at vi ser oss sjøl og vår tid i et for velvillig lys. Når jeg nevner dette, er det mer for å peke på et generelt problem enn fordi AH er spesielt ille her.

Likevel: Når AH på s. 136 helt korrekt påpeker at «informanterna ansågs [av forgjengerne hans] tämligen ointressanta som individer» og «i princip utbytbara bärare av en viss dialekt», er det fristende å si at dette kanskje ikke har endret seg så veldig mye. Chomskys utsagn (1965: 3) om at «Linguistic theory is concerned primarily with an ideal speaker-listener, in a completely homogeneous speech-community...» blir iblant sitert av sosiolingvister til skrekk og advarsel, men for en del andre språkforskere – inklusive ikke-generative strukturlingvister som undertegnede – framstår det bare som en nokså dekkende beskrivelse av egen praksis. Kort sagt kan det være grunn til å minne om at (med flertallskongruens) «med den dom varmed I dömen skolen I bliva dömda, och med det mått som I mäten med skall ock mätas åt eder.» Det er

ikke feil av AH å påpeke svakheter hos forgjengerne, men vi står alle lagelig til for hogg i ettertid.

3.7. Småpirk

Från person till person er et ordentlig fint arbeid, men som sagt er ikke noe arbeid perfekt, og noe småpirk kan nevnes her. På s. 44 blir det sagt at lydendringer, analogier og subjektspronomen er utløse endringer i personkongruens. Ordet *reanalyse* blir ikke nevnt her – eller i avhandlinga for øvrig.

Det er litt merkelig at *hen* blir brukt om de gamle informantene, fordi det er grunn til å mistenke at kjønnet på informantene kan være relevant (og de er neppe notert som tilhørende et tredje kjønn i kildene). For de fleste lesere er det nok uklart hva som er en »tradisjonell central-östlig östgötsk dialekt» (s. 54). Eksempel 35a–c (*Dåm droges.* 'De tvistade.', *Jäntåne toges.* 'Flickorna kivades.', *Dåm stog å sloges.* 'De stod och slogs.') blir på s. 98 omtalt som passive, men de betegner resiproke handlinger (liksom svensk *pussas, brottas*).

AH viser pedagogiske evner; teksten er jamt over klar og begripelig. Iblant er den likevel vel «tett» – og litt mer generøs eksemplifisering hadde hjulpet iblant (s. 101, for eksempel). Det er også litt uheldig at SK blir brukt som forkortelse både for en spesifikk informant (f.eks. s. 195) og for Skåne. Sammenhengene er likevel fine og til stor hjelp – og figur 3 og 6 er direkte lysende. Det er alltid mulig å forstå hvor AH vil.

4. «Sammanfattande omdöme»

Vi er ikke bortskjemt med morfologiske studier i nyere nordistikk, og denne avhandlinga er dessuten riktig god. AH viser seg som en belest forsker som behersker både teoretisk og empirisk arbeid.

Det er et empirisk viktig fenomen AH beskriver i denne avhandlinga, og det har i stor grad vært oversett. At så mye bøyingsmorfologi holdt seg så lenge i Sør-Sverige, var for eksempel nytt for meg. AH har spadd fram gamle dialektdata, og han gjør fin bruk av dem – han har gitt dem nytt liv. Mye av avhandlinga er også nyttig. Personlig skulle jeg ønske at jeg hadde lest avhandlinga før; det ville hevet nivået på mer enn én artikkel jeg har sendt fra meg.

Det er ikke slik at absolutt alle forklaringsforsøka overbeviser; i kapittel 7 blir det litt mye forenkling og teleologi, etter mitt syn. Men det er en kvalitet at AH er så pedagogisk og eksplisitt at det er mulig å være uenig, og å se hvor og hvorfor. I språkvitenskapen vil det – uansett hvilke forklaringer en sverger til – være uråd å overbevise alle skeptikerne. Spørsmålet er dermed ikke om en klarer å overbevise alle, men om argumentasjonen holder mål. Det gjør den åpenbart i AHs tilfelle.

Dessuten er helheta overbevisende. I denne anmeldelsen har jeg prøvd å opponere på større ting og å pirke ved små, men det forhindrer ikke at jeg er imponert. Avhandlinga vitner om det som på norsk heter et *hestearbeid*, altså

et stort og anstrengende arbeid. Det er god bredde i avhandlinga, med eksempler som strekker seg fra islandsk til østgötsk. Avhandlinga er et fint stykke «mangekamp», som inneholder både dialektologi, sosiolingvistik, typologi, morfologi, diakroni og syntaks. AH har (s. 258)

avsett lämna ett bidrag till såväl den typologiska som den nordiska forskningen om verbal personkongruens och i förlängningen också om språklig variation och förändring.

Dette har han klart – med god margin.

Litteratur

- Aronoff, Mark, 1994: *Morphology by Itself*. Cambridge, Mass.
- Baechler, Raffaella, 2017: Complexity, isolation and language change. I: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik* 84, s. 178–201.
- Barnes, Michael, Jan Terje Faarlund & Hans Peter Naumann, 2000: *Från runsten till e-post. Utvärdering av svensk forskning i nordiska språk*. Stockholm.
- Bybee, Joan, 2015: *Language Change*. Cambridge.
- Carstairs-McCarthy, Andrew, 2010: *The Evolution of Morphology*. Oxford.
- Chomsky, Noam, 1965: *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.
- Dammel, Antje & Damaris Nübling, 2006: The Superstable Marker as an Indicator of Categorical Weakness? I: *Folia Linguistica* 40, s. 97–114.
- Enger, Hans-Olav, 2007: The No Blur Principle meets Norwegian dialects. I: *Studia Linguistica* 61, s. 278–309.
- Gregersen, Frans & Simo Køppe, 1985: *Videnskab og lidenskab*. København.
- Jespersen, Otto, 1964 [1922]: *Language. Its Nature, Development and Origin*. London.
- Kusters, Wouter, 2003: *Linguistic Complexity. The Influence of Social Change on Verbal Inflection*. Utrecht.
- Lindberg, Ebba, 1998: *När voro blev var*. Stockholm.
- Maiden, Martin, 2018: *The Romance Verb*. Oxford.
- Meinhardt, Eric, Robert Malouf & Farrell Ackerman, 2022: Morphology gets more and more complex, unless it doesn't. I Andrea Sims et al. (red.), *Morphological Diversity and Linguistic Cognition*. Cambridge. S. 209–246.
- Mørck, Endre. 2016. Kapittel 4: Syntaks. I H. Sandøy (red.), *Norsk språkhistorie*. 1. *Mønster*. Oslo. S. 317–447.
- Neset, Tore, Hans-Olav Enger og Laura Janda, 2022: Er politiet sikker eller sikre? I: *Arkiv för nordisk filologi* 137, s. 1–21.
- Sims-Williams, Helen & Hans-Olav Enger, 2021: The loss of inflection as grammar complication. I: *Diachronica* 38, s. 111–150.